

LORETA JAKONYTĖ

Nesivaržykim!

Mūsų tyrimams reikia mūzų.

Carl Leggo

„Jei tik leistų, rašyčiau kitaip“; – atsidūsta kolega, tikrindamas savo mokslinės publikacijos maketą. Dar keletas guodžiasi nerandą straipsnyje vietos ir būdo nusakyti darbo problemą, tikslą ir ypač pasitelktą metodą. Ir labai dažnas burnoja, kad akademinio diskurso reikalavimai varžo jų kūrybingumą, primeta dirbtinę tvarką, vienodina ir nuobodina tekstus. Nepasitenkinimas retai ir gana santūriai išsprūsta į mokslinės raštijos viešumą, tačiau juntamai tvyro užkulisiuose. Tarp literatūros tyrinėtojų tebėra gyvybingas stereotipas, kad vadinamasis mokslinis rašymas yra neišvengiamai standartizuotas, nykiai neįdomus, slopinantis autentiškumą, aktualus veikiau ataskaitoms nei kyląs iš vidinio poreikio bendrauti su kolegomis. Paprastai dėl to kaltinama tiek ilgametė akademinė tradicija, tiek šiuolaikiniai mokslo politikai ir administratoriai. Gailiausia, kad toks nusistatymas lemia žmogaus kasdienę nedarną su sava profesija: menkinamai, pašaipiai ar baugiai atsiliepiama apie mokslinių publikacijų (tai pagrindinė mūsų specialybės veiklos forma) rengimą ir skaitymą, išgyvenamas spaudimo, institucinės prievolės, net beprasmiškumo jausmas.

Dirglumui, priešiškusui ir nenorui, žinia, rastume priežasčių. Akademių žanrų ypatybes ministrų įsakymai ar žurnalų redakcijos išties nusako maksimaliai bendromis ir įkyrėjusiomis formulėmis (tyrimo objektas, uždaviniai, iširtumas ir t.t.), o kurį laiką diegta formaliojo vertinimo metodika iškreipė rašymo prasmės ir adresato akcentus bei dar labiau pagadino mokslinių darbų reputaciją. Šviežias komiškas pavyzdys iš asmeninės patirties: įteikus straipsnį margo profilio humanitarinės ir socialinės srities leidiniui, iš tekstus kaupusios tvarkytojos (ne recenzentų ar sudarytojų) sulaukiau klausimo, ar negalėčiau savo sugalvotų įvadinės ir baigiamosios skilties pavadinimų pakeisti į tipines antraštes „Įvadas“/„Išvados“, nes taip esą reikalauja leidykla.

Tačiau šiuokart – ne apie mokslo valdininkus, darbščiai kaitaliojančius apibrėžimus ir taisykles, ne apie tingaus patogumo trokštančius leidėjus, bet apie

mus pačius. Ar kai kada patys neišdidinam apibendrintų žanro apibūdinimų iki perdėtai gąsdinančių, atgrasių ir žalingų? Ar bandydami atitikti įsivaizduotą griežtą straipsnio formatą, toliau nepalaikom peikiamos praktikos? Kas labiau tramdo tyrėjo temperamentą – išoriniai nurodymai ar paties trafaretinis įsitikinimas ir savicenzūra? Ar nevaržom savęs labiau nei esame reikalaujami?

Išsamiau į tokius sudėtingus klausimus galima atsakyti tik įvertinus daugybę kompleksiskai padėtį sąlygojančių veiksnių, bet pakviesti diskusijon galima ir glaustais pamintijimais apie porą aspektų: mokslinio straipsnio žanrą, ypač struktūros lygmenį, bei akademinį stilių.

Besidomintys kitakalbe profesine literatūra pritaris, kad mokslinio diskurso pobūdis pastaruosius dešimt metų yra ypač aktyvių svarstymų tema (dėl jaučia- mo diskomforto ją būtų pravartu pagvildinti ir Lietuvoje). Seminarai, konferen- cijos ir atskiros studijos, kvestionuojančios ligšiolines straipsnių, monografijų, disertacijų rašymo normas, jų paskirtį ir raidą, mokslininkų profesinės, kultūri- nės, asmeninės tapatybės integralumą¹. Juos vienija požiūris, kad neutralus, itin formalizuotas, neišraiškus tonas palaipsniui tampa istorija (prie tokio diskurso prirašomas epitetas „tradicinis“, taip jį atskiriant nuo nūdienos tendencijų), o aka- deminis rašymas pirmiausia laikomas socialiniu procesu, sąveika tarp tyrinėtojo ir skaitytojo, kurioje plėtojasi ne tik intelektualus, analitiškas, bet ir intriguojantis, dinamiškas, siužetiškas pasakojimas, kuriuo siekiama įtikinti savais atradimais. Sutariama, kad nėra vieningo, visiems tinkančio akademinio diskurso, konkre- ti disciplina susikuria jai efektyviausią kalbėjimo būdą, o iš publikacijų laukiama, kad tekstas būtų prieinamas auditorijai (*reader-friendly*) ir atskleistų autoriaus in- dividualumą (būta ir sėkmingų eksperimentų disertaciją parašyti romano forma).

Tačiau įteisintas originalumas ir asmenybiškumas neturėtų skatinti loginės anarchijos. Net ir institucijų oficialiai pageidaujami formato kontūrai remiasi pamatine, susikalbėjimą tarp rašančio ir skaitančio laiduojančia logika. Antai

1 Pavyzdžiui, *Qualitative Research: Challenging the Orthodoxies in Standard Academic Dis- course(s)*, ed. by Sandra G. Kouritzin, Nathalie A.C. Piquemal, Renee Norman, New York, Abingdon: Routledge, 2009; *Why Writing Matters: Issues of access and identity in writing research and pedagogy*, ed. by Awena Carter, Theresa Lillis and Sue Parkin, Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2009; Ken Hyland, *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*, London: Continuum, 2005; Kjersti Fløttum, Trine Dahl, Torodd Kinn, *Academic voices: Across Languages and Disciplines*, Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2006; Barbara Johnstone, *Discourse analysis*, Oxford: Blackwell publishing, 2002; Paul Dawson, *Creative Writing and the New Humanities*, Abingdon: Routledge, 2005.

aptarinėjant spaudai rengiamų knygų juodraščius populiariu piktintis ar, nelygu nuotaika, atleidžiai numoti į tariamą žanro prievartą, ypač į struktūrinę seką „įvadas–rezultatai–išvados“, o labiausiai į pradinius dėmenis „objektas–metodas–indėlis etc.“. Nors neretai esam linkę juos laikyti grynu formalumu, jų nauja aiškėja vos prisiminus straipsnio komunikacinę situaciją, juk dialogas publikacijomis, kaip ir pokalbis gatvėje, negali sklandžiai vykti be pradinių žinių apie susitikimo aplinkybes, tikslą ir pan., prasidėti nuo sakinio vidurio nė nepasilabinus. Ar prašymas apibūdinti, tarkim, metodą nekeltų kur kas mažiau įtampos, jei pagalvotumėm apie jį kaip paprastą adresato norą žinoti, koku būdu iš daugelio kitų galimų mąstėm apie išsiskeltą klausimą? Taip pat vadinamoji literatūros apžvalga, pernelyg dažname darbe praleidžiama ar striukai surašoma, anaipol nėra vien nepamatuota žanro konvencija – juk tik gerai išmanydami problemos kontekstą, jos analizavimo istoriją negaišim laiko darsyk išradinėdami dviratį, suvoksim savo tyrimo vietą ir sutelksim jėgas naujovių paieškai. Autorius, kuris ignoruoja įvadinius paaiškinimus, verčia skaitytoją pusę teksto spėlioti, apie ką ir vardan ko kalbama. Autorius, kuris nesivargina nuodugniai ir skaidriai išdėstyti tyrimo išeities tašką, prielaidas ir išlygas bei kitus sąmoningumą liudijančius metadydžius, pasižiūri į juos vien kaip į formalią duoklę, pats (o ne „instrukcijos“) pasispėndžia spąstus: straipsnis apsineša dirbtiniais, nuo nagrinėjamo dalyko atsijusiais įtarpais, manieringu žargonu, paviršinėmis mokslo imitacijomis (ką apčiuopiama sako tarstelėjimas anotacijoje „naudojamasi aprašomuoju metodu“?).

Mokslinius žurnalus dėl jų spinduliuojamo prasto stiliaus patartina laikyti kuo toliau nuo darbo stalo, – šmaikštauja Paulas J. Silvia, pridurdamas, kad akis į akį sutikti tų straipsnių autoriai pasirodo esą tikri savo srities entuziastai, gebantys tyrimus apibūdinti gyvai, suprantamai ir patraukliai². Kas juos ištinka rašant? Ar vėl bent iš dalies mūsų nevaržo parūdijęs įsivaizdavimas, kad mokslinė spauda „nuo seno yra ir turi būti“ sunkiašilė ir anonimiška? Jei norim pasidalinti nauja, aktualia, aistringai dominančia idėja (be jos ir gudriausia retorika straipsnio neišgelbės), kam ją pridengti bespalve leksika ir sustabarėjusia sintakse? Akademinė proza (gal kas išbandytų ir poeziją ar dramą?) neabejotinai turi potencialo būti lankstesnė, patrauklesnė ir atviresnė „minkštesniems“ diskurso tipams. Anot Candace'o Spigelmano, galėtume įsivesti net atskirą potipį

2 Paul J. Silvia, *How to Write a Lot: A Practical Guide to Productive Academic Writing*, Washington: American Psychological Association, 2007, p. 59.

„asmenišką akademinį rašymą“ (*personal academic writing*), kuris tradiciškai neutralų kalbėjimą tirštai papildytų asmeninės patirties scenomis, o tokios sandūros provokuotų gilesnes, daugiareikšmiškesnes įžvalgas nei tiedu pasakojimo būdai pavieniui³. Ilgų, painių, terminais užverstų sakinių, kaip pusiau rimtomis įtaria akademinio rašymo reformatoriai, drovūs tyrinėtojai griebiasi kaip apsauginio komufliažo⁴ (nuo konservatyvesnių recenzentų, pokyčiams netolerantiškų viršininkų, idėja galinčių suabejoti kolegų).

Rašyti kiek kitaip, perkratyti savo požiūrį reikia ir drąsos, ir papildomų pastangų (pamurmėti dėl reikalavimų ar nusistovėjusių standartų lengviau nei kūrybingai įveikti inerciją). Visiškai teisi Jūratė Sprindytė teigdama, kad nekanoniškai gali rašyti tik labai išsilavinęs ir išsilaisvinęs žmogus, kiekvienu tyrimu gebantis sukurti kitonišką, specifinį, savą straipsnio ar knygos modelį⁵. Kaskart po modelį gal būtų pernelyg ambicingas tikslas, tačiau net be revoliucinio užmojo pajustume rezultatus, jei pasistengtume formaliame žanro apraše išskaityti bendravimo principus, pagalvotume apie adresatą ir garsiau bylotume savu balsu. Tiesa, kviesdama įvairinti lietuvių literatūrologų akademinis tekstus ar bent daugiau apie šią problemą diskutuoti, turiu pripažinti, kad toji laisvinimo ideologija nėra visuotinė (antraip nereikėtų kalbėti apie ortodoksijos įveiką), ir toliau tebeleidžiami vadovėliai, detalieji pristatantys įprastą rašymo gramatiką, žodyną, intonacijų skalę. Tačiau mokslo bendruomenės valia rinktis vienokią ar kitokią kryptį. Jei rečiau jaustumėmės ribojami ir paklūstantys, gal mokslinių straipsnių rašymas ir skaitymas teiktų didesnę malonumą? Nesivaržykim!

3 Candace Spigelman, *Personally Speaking: Experience as Evidence in Academic Discourse*, Illinois: Southern Illinois University Press, 2004, p. 3.

4 Patricia Nelson Limerick, „Dancing With Professors: The Trouble With Academic Prose“, in: *Negotiating Academic Literacies – Teaching and Learning Across Languages and Cultures*, ed. by Vivian Zamel, Ruth Spack, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1998, p. 202.

5 Jūratė Sprindytė, „Atitikimų konfigūracijos“, *Colloquia*, Nr. 18, 2007, p. 179.